

Com hem arribat fins ací?

Les bases de l'hegemonia electoral de la dreta valenciana

Jordi Muñoz

La nit del 22 de maig de 2011 es repetia, una vegada més, una escena coneguda. Els locutors de Canal 9 anunciaven, amb un indissimulat somriure, una nova majoria absoluta per al Partit Popular de Francisco Camps. Per la pantalla anaven passant mapes d'un color blau abassegadorament uniforme, que en aquesta ocasió incloïen, inclements, ciutats llargament desitjades per la dreta, com Gandia o Elx. Un Camps més proper a la seua fi del que possiblement s'imaginava aquella nit de dolça victòria, somreia histriònic i insistia en el caràcter «històric» d'uns resultats que, per cinquena vegada, confirmaven una hegemonia electoral de la dreta al País Valencià que ningú no està, de moment, en condicions de discutir.

En efecte, en un context de profunda crisi econòmica i assetjat pels escàndols de corrupció, el PP revalidava una sòlida majoria, amb el 50% dels vots. Ni la desfeta econòmica, estretament relacionada amb una gestió nefasta, ni l'evidència d'uns nivells generalitzats de corrupció han produït esquerdes significatives a la sòlida majoria que el PP recull, una vegada i una altra, al País Valencià. Com és possible? Com podem explicar que en un territori que, en el passat havia comptat amb una clara majoria d'esquerres s'hi haja consolidat una granítica majoria de dreta, aparentment immune a l'evolució de l'economia, la mala gestió, els conflictes interns o els canvis de lideratges? En aquest article mirem d'esbossar una resposta a aquesta pregunta a partir de l'anàlisi acurada de la situació actual i de l'evolució recent del comportament electoral dels valencians, basada en els resultats electorals i les dades d'enquesta disponibles.

UNA MAJORIA COMPLEXA. CONFIGURACIÓ DEL BLOC SOCIAL CONSERVADOR

Per tal d'entendre la naturalesa i, per extensió, les causes de la majoria electoral de la dreta valenciana no n'hi ha prou de repetir una vegada i una altra que es tracta

Jordi Muñoz (València, 1979), investigador postdoctoral al departament de Ciència Política i Dret Públic de la Universitat Autònoma de Barcelona, és doctor en ciència política per la Universitat Pompeu Fabra, on hi va treballar com a professor associat fins el 2009. Ha estat investigador visitant a la universitat de Yale (2007-08) i a l'Essex Summer School on Social Science Data Analysis and Collection (2005). La seva tesi (*From national catholicism to democratic patriotism? An empirical analysis of contemporary Spanish national identity*), que analitza els determinants polítics i mecanismes de canvi de la identitat nacional espanyola des de la transició, serà publicada aviat pel Centro de Investigaciones Sociológicas.

d'una majoria absoluta i abassegadora: cal analitzar-ne la composició i identificar les pautes de variació que ens han de permetre conèixer les bases sobre les quals se sustenta.

En primer lloc, és important constatar que es tracta d'una majoria molt homogènia territorialment: el 2011, el PP va guanyar les eleccions autonòmiques al 90% dels municipis valencians, que representen el 98% del cens. El mapa electoral del País Valencià és d'una homogeneïtat que admet pocs matisos: el PP guanya en totes les comarques, tret d'els Ports, i en la majoria s'apropa molt o supera el 50% del vot. Zones urbanes i rurals, pobles, ciutats mitjanes o grans conurbacions, tant és: l'hegemonia electoral del PP ha penetrat tota la geografia valenciana amb ben poques excepcions.

Si bé geogràficament el domini electoral del PP varia poc al llarg del País, la composició social dels electorats admet més matisos. D'entrada, cal dir que el PP és la força dominant en tots els sectors de la societat valenciana, i això val per a tots els grups d'edat, totes les classes socials i totes les condicions laborals i socioeconòmiques. Avui dia, com és lògic en un partit que assoleix aquestes majories electorals, el bloc social de la dreta al País Valencià és una complexa coalició de sectors diferents que conflueixen al voltant del Partit Popular. No estem, doncs, davant de l'hegemonia d'un sector social concret que aconsegueix imposar-se electoralment sobre la resta, sinó d'un conglomerat divers i fins i tot potencialment contradictori que s'aplega al voltant d'una formació política. Aquesta constatació, que pot semblar banal, és important perquè quan tractarem d'explicar les causes d'aquesta hegemonia ens haurem de remetre a explicacions multicausals: si la majoria social de la dreta és comple-

xa i té múltiples cares, qualsevol intent d'explicar-ne l'emergència i consolidació també haurà de tenir en compte aquesta complexitat. El PP té una penetració social molt transversal, però els seus nivells de suport no són constants en tots els grups socials, i analitzar-ne les diferències ens aporta algunes claus per la comprensió de la naturalesa del bloc social conservador. Per fer-ho, emprarem les dades de l'enquesta post-electoral de les eleccions a les Corts Valencianes de 2011 realitzada pel Centre d'Investigacions Sociològiques del govern espanyol (Estudi 2892).

Així, per grups d'ocupació, la formació de la dreta obté els seus millors resultats en dos sectors ben definits de la població: d'una banda, els empresaris i directius i de l'altra, dos grups de població inactiva en què el PP hi té un domini especialment fort: els jubilats i pensionistes i les mestresses de casa. En tots dos grups el percentatge de vot al PP s'acosta o supera el 60%, cosa que resulta molt indicativa del caràcter multifacètic de la majoria social en què es basa el domini del PP sobre la política valenciana. Per sectors productius trobem una pauta semblant. El PP és la força majoritària entre els ciutadans relacionats amb tots els sectors econòmics, però és en el sector primari i en la construcció on hi té un major pes relatiu, en relació al suport que obtenen les formacions de l'oposició.

L'edat no és una variable que afecte de manera significativa la probabilitat de votar el PP, tanmateix sí que hi podem detectar una certa tendència a la concentració de vot entre els majors de 55 anys i, molt especialment, els majors de 65: en aquests sectors el PP hi recull el suport de quatre de cada deu ciutadans que, en termes electorals, vol dir al voltant del 60-65% dels que

van votar en les eleccions. En el segment més jove (de 18 a 25 anys), el PP hi té una penetració total més discreta (al voltant del 30%), però atesos els elevats nivells d'absència en aquesta franja d'edat, observem com gairebé sis de cada deu joves que van anar a votar el passat mes de maig ho van fer pel Partit Popular.

Pel que fa al nivell d'estudis, sí que hi trobem una pauta més clara: en el grup de ciutadans amb estudis superiors el PP hi registra els seus pitjors resultats: gairebé empata amb el PSPV, i està en clara minoria respecte al conjunt de l'oposició. El seu diferencial respecte a la resta de formacions és màxim entre la població amb estudis primaris i, en menor mesura, secundaris on recull el vot de més del 50% dels electors.

Per completar la caracterització de l'electorat de la dreta valenciana cal analitzar-ne també la relació amb la identificació nacional i el sentiment de pertinença. També en aquest terreny el PP té un perfil força transversal, ja que tret del petit grup que té una identitat exclusivament valenciana (al voltant del 2% de la mostra), és la força majoritària en tots els altres grups d'identitat: des dels que se senten només espanyols fins als que se senten més valencians que espanyols, on el PP hi recull més del 50% del vot. De fet, les diferències de penetració del PP en els diversos grups identitaris no són molt marcades, i es situa al voltant del 50-55% del vot en tots ells (tret d'aquest petit grup d'identitat exclusiva valenciana). Fins i tot, en el segment que se sent més valencià que espanyol és on hi ha la distància més gran entre el PP i el PSPV (51 a 24%), a causa fonamentalment del pes important que hi té la coalició Compromís.

En el cas de la identificació nacional, el fet que tinga poca capacitat per explicar

el comportament electoral segurament respon en bona mesura a un dèficit vinculat a l'indicador triat per mesurar-la, però també resulta una mostra més de la complexitat interna del bloc social que dóna suport electoral al PP al País Valencià. La seua prevalença en el segment «més valencià que espanyol» no sembla respondre —com en alguna ocasió s'ha apuntat— a l'absorció de la base electoral d'Unió Valenciana, que tenia un perfil identitari amb un component espanyolista intens, sinó a l'electorat d'algunes comarques allunyades de l'àrea metropolitana de València.

Què ens diuen aquestes dades? Quines conclusions en podem extreure pel que fa a la naturalesa del bloc social conservador? En termes generals, observem que la dreta valenciana té una distribució de suports molt transversal, socialment i geogràficament. Però això no ens impedeix d'identificar-hi dos pics de màxim suport al voltant, d'una banda, de sectors econòmics beneficiaris directes del model de desenvolupament patrocinat pel PP —empresaris i directius, personal vinculat a la construcció— i, de l'altra, de població passiva possiblement més vinculada al conservadorisme tradicional —jubilat i mestresses de casa— i a determinades polítiques públiques de naturalesa més o menys clientelar que du a terme el PP des de les institucions.

COM HEM ARRIBAT FINS ACÍ? ELS FONAMENTS DE L'HEGEMONIA DEL PP

Què explica una majoria tan sòlida de la dreta valenciana? Què ha passat al País Valencià en les darreres dècades per haver-lo convertit en un feu aparentment inexpug-

nable del Partit Popular? No és una pregunta que tinga un resposta senzilla, però la descripció del perfil social de l'electorat del PP que hem esbossat en l'apartat anterior ens pot orientar per mirar de suggerir alguna resposta. D'entrada, per tenir clar que no hi ha una explicació unicausal: els mecanismes que vinculen el partit al govern amb el seu electorat seran necessàriament diversos, atenent a la complexa configuració sociodemogràfica dels votants del PP.

DRETANITZACIÓ DE LA SOCIETAT VALENCIANA?

La primera hipòtesi que ve al cap, sovint repetida, és la d'un desplaçament cap a la dreta de l'electorat valencià. Sabem que la ideologia és un dels mecanismes bàsics que expliquen l'orientació de vot a les societats europees i, per tant, és raonable pensar que darrere d'aquestes majories de vot conservador hi ha un desplaçament cap a la dreta dels votants. Tanmateix, les dades no semblen donar suport a aquesta hipòtesi: els valencians es situen, de mitjana, en el centre de l'escala ideològica. Al voltant d'un terç dels ciutadans es situa al cinc, en una escala de l'1 (extrema esquerra) al 10 (extrema dreta), i de la resta n'hi ha un 36% que s'ubica a l'esquerra del 5 i un 34% que tria posicions a la dreta del 5. Es tracta, doncs, d'una distribució simètrica que no mostra una decantació ben definida cap a un costat o un altre i que, de fet, està situada només tres dècimes a la dreta de la posició mitjana del 1995, que era de 4,7 (enquesta CIS 2145).

A més a més, els votants no perceben el PP com una formació centrista. Quan se'ls demana on situarien el PP en la mateixa escala, la mitjana de les respostes està cla-

rament escorada cap a la dreta: un 7,7. De fet, el PP està ideològicament més lluny del votant mitjà que no el PSPV, que és situat en un 4 pels valencians. Lògicament la ideologia és un factor explicatiu del vot al PP, però no sembla que siga, ni de bon tros, la clau de les majories absolutes que assoleix. La identificació ideològica explica el vot d'un sector del seu electorat, però al voltant de la meitat dels vots que rep el PP provenen de ciutadans que s'ubiquen (en l'escala 1 a 10) més a l'esquerra del que col·loquen el partit: la mitjana d'autoubicació dels seus votants és un 6,2 i, en canvi ells mateixos col·loquen el PP en un 7,2.

No és, doncs, com proclamen alguns, una dretanització de la societat valenciana el que hi ha al darrere de les majories absolutes del PP. La clau, si mirem les pautes de vot al llarg de l'espectre ideològic, es troba en el domini inqüestionable que exerceix el PP sobre la franja central, on hi treu el doble de vots que el PSPV. Només un de cada quatre votants centristes va anar a votar pel PP en les darreres eleccions autonòmiques, però de fet només un 12% ho va fer pel PSPV, tot i estar-hi ideològicament més a prop.

IDENTIFICACIÓ DE PARTIT

Si per a una part molt important dels seus votants, no és la ideologia, què és el que explica el vincle amb el Partit Popular? La teoria del comportament electoral ens parla d'una altra variable clau: la proximitat de partit.¹ Més enllà de la proximitat ideològica hi ha els vincles de caràcter afectiu que s'estableixen entre els votants i els partits. Es tracta de vincles que, un cop s'han format, esdevenen estables i difícils de desfer i que en alguns contextos, com el nord-americà, tenen un paper molt important per explicar

les pautes de vot. Al País Valencià, a hores d'ara, un de cada tres enquestats declara sentir-se proper o molt proper al PP. És el partit que més ciutadans senten com a proper, tot i que en aquest sentit la distància que el separa del PSPV no és tan gran: un 25% dels valencians declara proximitat amb el partit socialista. La diferència, per consegüent, no és prou àmplia com per justificar la distància electoral que separa totes dues formacions. De nou, la clau cal cercar-la en les posicions centrals o ambivalents: mentre el PP recull el 60% del vot dels que no se'n senten ni propers ni distants, el PSPV només és capaç de mobilitzar un 18% dels vots dels que no hi són propers ni distants. Per tant, podem concloure que el PP obté una part molt important del seu vot —la part que li dóna el predomini electoral que ostenta— de sectors que no hi estan identificats, ni per ideologia ni per partidisme.

PROPIETAT DE TEMES POLÍTICS: DEFENSA DELS INTERESSOS VALENCIANS I GESTIÓ ECONÒMICA

Si els vincles ideològics i partidistes no són suficients per explicar el suport electoral al PP, cal que ens fixem en altres qüestions. Una part de la recerca en comportament electoral apunta al vot temàtic o *issue voting* com un dels factors explicatius del vot. Segons aquest enfocament, el posicionament dels votants i dels partits en aquells temes que són rellevants per als primers és un dels elements que condicionen la decisió del vot. Per això els partits malden per fixar l'agenda política i fer rellevants els temes en què perceben que són més forts, o més propers a la posició majoritària a l'electorat.

De temes polítics, a més, n'hi ha de dos tipus: els temes de posició, en què existeixen posicions diferents a la societat (per exemple, la prioritat a l'ensenyament públic o privat, o les polítiques de normalització lingüística) i, més important encara, els anomenats temes «de valència» o de consens.² Els temes de valència són aquells en què hi ha un consens social genèric i no posicions enfrontades, com per exemple l'honestedat dels governants, la capacitat de gestió o la defensa dels interessos del territori. Cap partit, ni virtualment cap votant, aposten per un govern que siga deshonest, ineficient o que no defense el seu territori i, per això, en aquests temes el que importa no és la posició de cadascú sinó el que es coneix com la «propietat» dels temes: hi ha formacions que s'erigeixen en representants «naturals» d'aquestes qüestions, i passen a encarnar, als ulls de bona part de l'opinió pública, el bon govern, l'honestedat o la defensa dels interessos del territori, per continuar amb els exemples anteriors.

És possible que el fet d'haver aconseguit fer-se amb la «propietat» d'alguns temes clau siga un dels elements que explicarien les majories electorals que assoleix el PP al País Valencià. Hem vist com una part molt important dels votants del PP no prové de la dreta ideològica ni de votants molt identificats amb la formació conservadora, i per tant és raonable pensar en la propietat d'alguns temes de valència com a mecanisme de fidelització del vot. Per raons bastant òbvies, l'honestedat i la transparència no es poden comptar entre els temes propis del PP valencià però, per contra, aquesta formació ha mirat de posicionar-se amb claredat com el partit de la defensa dels interessos dels valencians i, més a redós del PP espanyol, també com el partit més capaç de gestionar l'economia.

De fet, si mirem les raons que expressen els votants de les diverses formacions per justificar la seua tria veiem com entre els votants del PP gairebé el 40% asseguren haver-lo votat perquè és la força política que millor defensa els interessos del País Valencià, cosa que contrasta molt amb els votants del PSPV, dels quals només un 13% tria aquest aspecte com el motiu del seu vot. Fins i tot en el cas d'una formació nacionalista com Compromís, aquesta és l'opció triada només per un 12% dels que la van votar. D'alguna manera, doncs, el PP ha aconseguit fer-se amb la propietat de la defensa dels interessos del País Valencià, cosa que es complementa amb la imatge, construïda amb èxit, del govern socialista espanyol com a contrari als interessos dels valencians: més de la meitat dels valencians consideren que el govern espanyol de Rodríguez Zapatero ha tingut una posició desfavorable respecte els interessos dels valencians, per un magre 16% que considera que hi ha sigut favorable. Fins i tot entre els votants socialistes, només un de cada quatre considera que el govern del PSOE ha afavorit el País Valencià, cosa que és un indicador clar de fins a quin punt el PP ha aconseguit fer-se amb el control d'aquesta qüestió.

Un altre tema que, de manera consistent, apareix vinculat al PP a les enquestes és la capacitat de gestió de l'economia. En aquest cas es tracta d'un fenomen estatal més que no pas estrictament valencià, però té clares repercussions sobre la política valenciana. El fet que el PP haja governat en anys de fort creixement econòmic i, en canvi, les crisis econòmiques més recents (la de començament dels anys 90 i la Gran Recessió que va començar el 2008) hagen coincidit amb períodes de govern socialista reforça aquesta idea. Una mostra de la pro-

pietat del PP sobre la qüestió del bon govern és que només un 11% dels valencians pensa que un govern socialista ho hauria fet millor que el del PP durant la passada legislatura. La idea que un govern alternatiu del PSPV hauria gestionat la Generalitat millor que el del PP és tan feble que fins i tot és minoritària entre els mateixos votants socialistes (un 30% ho pensa, enfront d'un 44% que pensa que ho hauria fet igual).

Al País Valencià això té, a més, una traducció particularment sorprenent: malgrat que tots els indicadors objectius (taxa d'atur, PIB per càpita, salari mitjà, despesa pública per habitant, caiguda de la producció industrial, etc.) situen sistemàticament el País Valencià en una posició pitjor que la mitjana estatal, hi ha un 35% dels valencians que consideren que la situació econòmica valenciana és millor que l'espanyola, per només un 11% que la veu pitjor i un 54% que la veu igual. Això pot explicar, en bona mesura, el poc cost polític de la crisi econòmica fins avui. Malgrat l'evidència d'una situació econòmica especialment preocupant, almenys fins a les eleccions municipals i autonòmiques del mes de maig de 2011, bona part de l'electorat ubicava l'arrel dels problemes econòmics dels valencians en el context estatal i no en dinàmiques autòctones que, segons tota l'evidència disponible, han agreujat significativament els problemes econòmics. No es tracta, evidentment, d'una percepció casual: el PP ha jugat de manera activa i estratègica en la desviació de responsabilitats pel que fa a la situació econòmica. La recerca sobre la influència de l'economia en el vot sap, des de fa temps, que les percepcions sobre el funcionament de l'economia són, en part, endògenes a les pròpies preferències polítiques i, per tant,

els partidaris del partit al govern tendeixen a veure la situació millor que els partidaris de l'oposició. Per això només un 6% dels votants del PP perceben una pitjor situació econòmica al País Valencià que al conjunt de l'estat, però el que resulta més difícil d'explicar és que aquesta percepció siga també minoritària entre els votants del PSPV, de Compromís i d'EUPV.

Així doncs, la «propietat» sobre els temes de defensa dels interessos del País Valencià i la bona gestió econòmica són dos elements que contribueixen a explicar la solidesa i amplitud de les majories del PP valencià. La propietat de determinats temes és generalment considerada una característica estable dels partits i, per tant, difícil de canviar. Tanmateix, sabem per alguns estudis que en determinades circumstàncies és possible prendre-li a un partit la propietat d'un tema i que, per tal de mantenir-ne a llarg termini la propietat, cal que el partit que l'ostenta tinga un bon rendiment quan governa.

CLIENTELISME I CORRUPCIÓ

Si bé la propietat d'aquests temes de consens és un element important per entendre l'hegemonia de la dreta, cal no perdre de vista altres qüestions que també tenen el seu impacte. Una d'elles ens la suggeria ja l'anàlisi de la composició sociodemogràfica de l'electorat del PP, i té a veure amb les polítiques públiques de caràcter clientelar. El control absolut i l'ús discrecional de tot l'entramat institucional constituït per ajuntaments, diputacions, Generalitat, empreses públiques, organismes autònoms, fundacions, entre d'altres, dóna al PP una gran capacitat per desplegar mecanismes de fidelització de determinats segments de

l'electorat. Aquests mecanismes poden ser de naturalesa diversa: l'ocupació pública, les subvencions, les polítiques de lleure, l'arbitrarietat en l'aplicació de determinades normatives, etc. L'expresident de la Diputació de Castelló Carlos Fabra ho expressava de manera molt eloqüent en una conversa que va publicar la Cadena Ser el 2009 i que, pel seu valor il·lustratiu, reproduïm ací:

Porque el que gana las elecciones coloca a un sinfin de gente. Y toda esa gente es un voto cautivo. Ese es un voto cautivo. Supone mucho poder en un ayuntamiento, en una diputación. Yo no sé la cantidad de gente que habré colocado en doce años, no lo sé. Pero entre Penyeta, Hospital, Instituto de Promoción Cerámica, Escuela Taurina, la diputación, el puerto... ni sé. Tonterías. ... Madre que quiere entrar en el colegio de la Consolación de Burriana... que está muy difícil... y esa señora es un voto agradecido. Por lo tanto, no hace falta que me extienda mucho más.³

Molt probablement, el clientelisme no és el principal mecanisme explicatiu del suport electoral al PP. De fet, la lògica de l'intercanvi clientelar fa que rarament vaja dirigit a la majoria de l'electorat, sinó a grups concrets que, tanmateix, poden tenir importància per solidificar majories. Ni tan sols en aquells sistemes en què la compra de vots és més habitual, com alguns països llatinoamericans aquesta es dirigeix a un segment majoritari de l'electorat.

En tot cas, la qüestió del clientelisme lliga amb una altra de les preguntes recurrents que amaguen algunes claus explicatives de l'hegemonia conservadora: la del nul o baix cost polític de la corrupció. Com és possible, hom es pregunta tot sovint, que

el PP no haja pagat cap preu polític per tots aquests casos de corrupció? D'entrada, cal tenir en compte —com il·lustra la citació de Carlos Fabra— que, en sistemes democràtics sovint els actes de corrupció es duen a terme precisament per a guanyar eleccions i no per a perdre-les, i per tant, el càlcul electoral ja acostuma a entrar en el disseny de les pràctiques il·lícites.

D'altra banda, la recerca sobre les conseqüències electorals de la corrupció ha identificat almenys tres mecanismes que dificulten el càstig a les urnes.⁴ En primer lloc, cal considerar la manca d'informació. Una part significativa de l'electorat té un accés limitat a la informació fidedigna sobre les acusacions de corrupció i per tant difícilment pot castigar-les a les urnes. En segon lloc, i potser més important, hi ha el que es coneix com la hipòtesi del soroll: els ciutadans consideren les acusacions de corrupció com a part del joc partidista i hi donen una credibilitat limitada, especialment quan afecten el seu partit preferit. Només així es pot explicar que en una enquesta del 2010 (estudi CIS 2829) tan sols un de cada quatre enquestats considerés que al País Valencià hi ha més casos de corrupció que en altres comunitats autònomes.

Finalment, hi ha el que es coneix com la hipòtesi de l'intercanvi implícit. Segons aquesta hipòtesi, els votants potser són conscients de les pràctiques corruptes dels seus representants, però en la seua decisió de vot hi pesen més altres consideracions vinculades a la gestió o la ideologia, per exemple. Es tracta de la idea, brillantment sintetitzada en una frase feta molt popular al Brasil, segons la qual un determinat polític *rouba, mais faz* (furta, però fa coses). Aconseguir inversions per al territori o renovar urbanísticament el municipi són algunes de les «con-

trapartides» habituals que es poden emprar per disculpar comportaments il·lícits.

Tanmateix, com apuntàvem abans, la tolerància envers la corrupció podria anar relacionada amb el cicle econòmic i el context de crisi pot fer menys acceptables determinats comportaments, alhora que limita la possibilitat de distribució de contrapartides directes o indirectes. Per això, no podem descartar que en el futur es revertesca la tendència a la impunitat electoral d'uns casos de corrupció que acompanyaran al PP els pròxims anys.

I L'OPOSICIÓ? UNA «ALTERNATIVA» EN DESCOMPOSICIÓ

Fins ara hem parlat dels elements interns a l'hegemonia del PP que en poden explicar la solidesa i durabilitat. Tanmateix, la competència política es defineix a partir de la interacció entre actors diversos i difícilment podem explicar la majoria del PP sense fer referència a la resta de formacions polítiques, i fonamentalment a la feblesa crònica de la primera força de l'oposició: el PSPV.

El PSPV-PSOE és un partit que havia recollit excel·lents resultats que si bé, tret del cicle 1982-83, mai no l'havien situat per sobre del 50% del vot, sí que li havien permès governar amb còmodes majories en pràcticament totes les institucions del país. En canvi, des que fou desallotjat de les institucions pel pacte PP-UV entrà en un fort declivi intern i extern que el va dur el 2011 fins i tot a perdre el sòl electoral que tenia fixat al voltant del 35% del vot des del 1995 per quedar-se per sota del 27%.

Tal i com hem vist abans, difícilment podem atribuir a un problema de posicio-

nament ideològic els mals resultats obtinguts pel Partit Socialista al País Valencià. De fet, el PSPV segueix sent la formació que s'ubica més a prop de la mitjana ideològica dels valencians. Per tant, el diagnòstic que va fer l'actual equip del secretari general del PSPV Jorge Alarte, segons el qual el problema fonamental del partit era un excessiu escorament cap a l'esquerra, era erroni i possiblement ha contribuït als pitjors resultats de la història del partit. Així doncs, cal anar a buscar explicacions alternatives per a entendre la cronificació –i agreujament recent– de la feblesa electoral del PSPV respecte del seu principal competidor.

D'entrada, podem apuntar a un problema de lideratges. En aquest període el PSPV ha tingut quatre candidats diferents a la presidència de la Generalitat (cinc si comptem Joan Romero que, tot i ser designat candidat, no va arribar a concórrer a les eleccions). Això ha tingut com a conseqüència una incapacitat per a consolidar lideratges amb capacitat d'esdevenir referents socials clars. Sense anar més lluny, just abans de les eleccions autonòmiques del 2011, l'enquesta preelectoral del CIS indicava que un 49,5% dels enquestats no coneixia Jorge Alarte. El fet que el candidat del principal partit de l'oposició siga un desconegut per a la meitat de l'electorat esdevé, a banda d'una anomalia democràtica, un obstacle difícil de superar per encarar unes eleccions amb unes mínimes garanties. Fins i tot després de les eleccions, i comptant amb la intensa campanya electoral, hi havia un 32% dels enquestats que declarava no conèixer Alarte.

El problema dels lideratges està estretament lligat a una altra qüestió que arrossega el PSPV de manera reiterada, que és la de la inestabilitat interna. El faccionalisme

endèmic, poc comprensible fins i tot per als observadors atents de la política valenciana, representa un obstacle per a la projecció pública d'una formació que, alhora que desdibuixava intencionadament el seu perfil ideològic, reforçava una imatge davant de l'electorat com una simple associació d'interessos particulars. En aquest context, davant dels casos de corrupció que afecten el partit de govern, el principal partit de l'oposició no ha aconseguit aparèixer als ulls dels votants com una alternativa honesta. Tot indica, de fet, que la propietat del tema de l'honestetat i la transparència més aviat ha anat a parar a mans de les formacions minoritàries de l'esquerra i, singularment, a la coalició Compromís.

I és precisament a l'esquerra del PSPV on es troba un dels principals problemes que té ara la federació valenciana del PSOE: el menyspreu cap a la viabilitat de les alternatives d'esquerra ha comportat un excés de supèrbia que el PSPV ha acabat pagant en termes de retrocés electoral i de representació institucional. Un sistema bàsicament bipartidista s'ha fragmentat considerablement a l'esquerra i fa inviable, ara com ara, concebre una majoria alternativa al PP que no done un pes determinant a les formacions a l'esquerra del PSPV, que avui ja representen un 13,5% del vot autonòmic, gairebé la meitat del pes del partit socialista.

Finalment, cal esmentar els factors exògens al mateix PSPV, tot i que hi ha elements per dubtar que siguen tan importants. En el context actual és prou evident que el PSOE és un llast per a totes les seues federacions, ja que s'ha convertit en un partit associat a l'esclat de l'actual crisi econòmica i per tant estar-hi associat implica costos electorals. Tanmateix, això no ha sigut així al llarg de tot el període d'hegemonia del PP:

mentre que en 1995 el PSPV sí que es va veure en part arrossegat cap avall per la crisi del socialisme espanyol —que, recordem, perdria el govern central un any després—, quan el PSOE el 2004 i el 2008 va guanyar les eleccions generals, això no va produir un efecte d'arrossegament del PSPV en les eleccions autonòmiques. De fet, tant en 2003-2004 com en 2007-2008, els resultats al País Valencià en les eleccions a les Corts Valencianes han estat entre sis i set punts per sota dels que es recullen en les eleccions generals. Això és, per tant, un indicatiu clar que actualment les febleses del PSPV tenen un caràcter autòcton i que només parcialment estan lligades a la feblesa del PSOE a nivell estatal.

...I UN ESPAI EMERGENT

En el marc de la descomposició electoral del PSPV s'esdevé un fenomen de rellevància que ha transformat significativament el sistema valencià de partits i que, si es consolida, condicionarà fortament en el futur l'espai de competència política. Es tracta de l'emergència institucional i electoral d'un tercer espai polític al marge del PP i el PSPV articulat ara ja al voltant de dues formacions: una vinculada a l'esquerra estatal tradicional (EUPV) i l'altra al nacionalisme i l'ecologisme (Compromís). Després que el 2003 el Bloc Nacionalista Valencià quedés a les portes d'obtenir representació parlamentària per si sol, el 2007 es va apostar per una coalició electoral amb EUPV que, per diversos motius, no va funcionar electoralment i va portar la suma de les dues formacions al seu resultat més baix en unes eleccions autonòmiques des del 1987, quan també van concórrer en coalició. Per separat,

doncs, aquests dos espais polítics tenen més penetració electoral que conjuntament i, amb el reforçament de l'espai del Bloc amb l'aportació d'Iniciativa pel Poble Valencià, s'han superat els obstacles institucionals per a concórrer per separat. El 2011 les dues formacions han obtingut sumades un 13,5% del vot, la xifra més elevada des del 1995 (el moment àlgid d'EUPV) i gairebé dupliquen els resultats de fa quatre anys. Són dos espais polítics amb electorats territorialment i sociològicament diferenciats. A nivell municipal, no hi ha cap correlació (ni positiva ni negativa) entre la penetració que obtenen Compromís i Esquerra Unida en cada municipi.

Sociològicament, totes dues formacions tenen un electorat més jove i amb més presència de titulats universitaris que els dos partits majoritaris. Els estudiants, aturats i treballadors públics hi tenen també una major presència que en els electorats de PP i PSPV, mentre que la seva penetració en la població inactiva (jubilat i mestresses de casa) és molt més baixa. La distribució ideològica del seu electorat és relativament semblant, i els votants d'EUPV només es situen marginalment més a l'esquerra que els de Compromís (3,4 de mitjana per a EUPV per 3,6 per a Compromís), tot i que aquesta darrera formació té un major percentatge de votants que es declaren centristes (un 26%). La gran diferència la trobem, com es pot esperar, en l'adscripció nacional: a Compromís hi tenen un pes molt més gran les identitats prioritàriament valencianes, mentre que a EUPV el sentiment prioritàriament valencià hi és força minoritari.

Hi ha molts símptomes que aquest és un espai dinàmic i en reconfiguració que s'expandeix no només a redós de la dava-

llada socialista sinó que atreu nous votants, especialment en el cas de Compromís el qual, per la seua condició de novetat en l'escenari polític valencià, té una base electoral en formació. Hi ha elements en el seu perfil que poden apuntar a un creixement futur que condicionaria els moviments de la resta de formacions i que el consoliden com un eix indefugible en la conformació de qualsevol majoria alternativa a les del PP.

HI HA SÍMPTOMES DE DESGAST DE L'HEGEMONIA DEL PP?

Si bé la transversalitat dels suports socials al Partit Popular dibuixa una majoria sòlida, res no és per sempre i molt possiblement l'hegemonia de la dreta tampoc no serà perenne, malgrat tot. A nivell epidèrmic, podem constatar l'esgotament del cicle de creixement electoral dels darrers quinze anys. Així, per primera vegada, l'any 2011 el PP ha retrocedit en nombre i percentatge de vots en unes eleccions autonòmiques. El retrocés ha estat modest, però emmarcat en un context estatal de clara expansió del vot al PP, la pèrdua d'uns 60.000 vots no deixa de ser un símptoma d'un canvi de tendència potencial, sobretot si tenim en compte que més de la meitat dels vots perduts pel PP es concentren a València ciutat, precisament el lloc on es va gestar l'hegemonia institucional de la dreta a començaments dels anys 90. La coincidència d'aquest retrocés amb l'increment de la fragmentació de l'oposició n'ha anul·lat els efectes en termes de representació (el PP va guanyar un diputat a les Corts), però això no hi treu transcendència de cara al futur.

De moment es tracta d'una petita esclatxa que caldrà veure com evoluciona. Molt possiblement, si no hagués coincidit amb un PSOE en clar retrocés al conjunt de l'estat, la reculada electoral hauria sigut més gran. Però, en tot cas, hi ha elements objectius que podrien apuntar en la direcció del desgast. En primer lloc hi ha l'esgotament absolut del model econòmic i social sobre el qual s'ha bastit l'hegemonia ideològica i material de la dreta. El creixement ràpid i l'abundància de capitals dels darrers anys s'han acabat i en el seu lloc n'han restat l'atur massiu, alguns equipaments sense sentit i moltes mancances en allò essencial. A més, la capacitat d'endeutament de les institucions, que ha sigut el principal instrument de polítiques públiques del PP, ha arribat al seu límit i l'estat de les finances de la Generalitat ha menat a prendre dràstiques mesures d'estalvi i contracció que la deixen sense marge de maniobra per a una fugida endavant. Tot plegat configura un escenari en el qual el reguitzell de casos de corrupció que han emergit, i continuaran emergint, poden resultar menys acceptables per a un electorat que, fins ara, s'ha mostrat molt condescendent amb l'ús indegut dels recursos públics.

Finalment, el fet que en aquest context el govern espanyol haja passat a mans del PP inhabilita la principal coartada que ha emprat el govern valencià els darrers anys per justificar també algunes de les seues pròpies mancances: el maltractament per part del govern estatal. El que hi ha de cert en aquest discurs –bàsicament, un dèficit fiscal difícilment justificable atès el nivell de riquesa del País Valencià, per sota de la mitjana– no serà corregit, i el que hi ha de demagògia amenaça de girar-se en contra dels seus promotors.

CONCLUSIONS

En aquest article hem presentat, en primer lloc, una caracterització de les bases socials de l'hegemonia de la dreta valenciana. Hem vist com el bloc social en què es basa el domini electoral del PP al País Valencià és complex i multifacètic. Abasta gairebé tots els segments de la societat valenciana, amb especial incidència en els sectors empresarials i en la població passiva (jubilat i mestresses de casa) possiblement més vinculada al conservadorisme tradicional i les polítiques públiques de naturalesa clientelar.

A partir d'aquest retrat sociològic, i de l'anàlisi de dades d'opinió, hem esbossat algunes hipòtesis explicatives sobre les causes de l'amplitud i resistència del domini electoral del PP valencià. Hem defensat, en contra del que s'ha apuntat amb una certa insistència, que no estem davant d'un desplaçament a la dreta de la societat valenciana, que segueix tenint el seu centre de gravetat ideològic al centre de l'espectre polític, mentre que percep el PP com a clarament escorat a la dreta. La identificació partidista tampoc no sembla explicar l'hegemonia del PP, ja que una bona part dels seus votants expressen nivells baixos de proximitat amb el partit.

Per tant, ens hem referit al domini de determinats temes polítics, i singularment temes de consens o «de valència», tal i com els anomena la literatura sobre comportament electoral. Així, una percepció generalitzada del PP com a defensor dels interessos dels valencians, i com la formació més capaç de gestionar l'economia permet a la formació de dreta recollir bona part del vot que no hi està identificat ni per ideologia ni per partidisme. Hem discutit

també el paper que pot tenir el clientelisme en la consolidació de les majories electorals del PP, i hem tractat d'explicar per què el cost electoral de la corrupció ha sigut, fins ara, gairebé nul. Finalment, hem plantejat algunes hipòtesis sobre la feblesa estructural del PSPV com a alternativa electoral, cosa que sens dubte contribueix de manera decisiva a solidificar el paper hegemònic del PP sobre la política valenciana.

La conclusió principal, a risc de ser excessivament agosarat, és que l'hegemonia del PP és menys sòlida del que sembla. El fet que la majoria electoral del PP no es base en lligams estables i difícils de canviar, com la ideologia o el partidisme, sinó en percepcions potencialment més volàtils sobre la competència en la gestió o el paper del PP com a principal representant dels interessos valencians fa que puguem concebre un escenari de dissolució dels vincles que lliguen un sector central de l'electorat valencià amb la dreta política. Res no està garantit, però fóra un error pensar-se que les majories absolutes del PP duraran per sempre. □

REFERÈNCIES

- CAMPBELL, Angus, Philip CONVERSE, Warren MILLER i Donald STOKES (1960): *The American Voter*, Nova York, John Wiley & Sons, Inc.
- Centro de Investigaciones Sociológicas, *Estudi 2892 Postelectoral Eleccions Autonòmiques i Municipals 2011, Comunitat Valenciana*.
- Centro de Investigaciones Sociológicas, *Estudi 2145 Situació Social i Política de la Comunitat Valenciana (II) 1995*.
- FABRA, Carlos: «No sé la cantidad de gente que habré colocado en doce años», document d'àudio emès per la Cadena Ser el 24 de

febrer de 2009. Disponible a <http://www.cadenaser.com/espana/audios/carlos-fabrica-cantidad-gente-habre-colocado-doce-anos/csrsrpor/20090224csrsrncac_6/Aes/> (consultat el 15/12/2011).

LAPUENTE GINÉ, Víctor (2011): *Por qué la corrupción no se castiga*, Madrid, Fundación Alternativas.

RIVERO-RODRÍGUEZ, G. i P. FERNÁNDEZ-VÁZQUEZ (2011): *Las consecuencias electorales de los escándalos de corrupción municipal, 2003-2007*, Madrid, Fundación Alternativas.

STOKES, Donald (1963): «Spatial Models of Party Competition», *American Political Science Review* 57, pp. 368-377.

1. L'anomenada «Escola de Michigan» va introduir, als anys seixanta, aquesta noció en els estudis de comportament electoral, dominats fins llavors pel paradigma sociològic de l'Escola de Columbia. El treball fonamental que inaugura aquesta tradició és el llibre *The American Voter* (Angus Campbell, Philip Converse, Warren Miller, i Donald Stokes, 1960).
2. El concepte «temes de valència», introduït per Donald Stokes el 1963 en el seu famós article «Spatial Models of Party Competition» (*American Political Science Review* 57, pp. 368-77) no fa referència, lògicament, al topònim del nostre cap-i-casal, sinó que prové d'una adaptació del terme emprat pel psicòleg social alemany Kurt Lewin per referir-se a l'atractiu intrínsec d'alguns objectes, situacions o esdeveniments.
3. Cadena Ser, 24 de febrer de 2009.
4. Vegeu, quant a això, els treballs de Víctor Lapuente *Por qué la corrupción no se castiga* i de Gonzalo Rivero i Pablo Fernández *Las consecuencias electorales de los escándalos de corrupción municipal, 2003-2007* publicats per la Fundación Alternativas.

L'AVENC
LA REVISTA QUE CAL LLEGIR
LA REVISTA QUE ES FA LLEGIR

L'AVENC
271 - ENER 2012 - 978 6

L'AVENC
272 - FEBRER 2012 - 978 6

L'AVENC
273 - MARÇ 2012 - 978 6

SUBSCRIU-T'HI

Telèfon
93 245 79 21

Fax
93 265 44 16

Internet
www.lavenc.cat

En format digital
www.quiosc.cat